

В. Є. Крупін, А. О. Максименко, Ю. Р. Злидник

Соціально-демографічний потенціал сільських територій Західного регіону: проблеми формування та шляхи реалізації

Проаналізовано стан, тенденції та перспективи розвитку соціально-демографічного потенціалу сільських територій Західного регіону України. Представлено аналіз динаміки зміни наявного сільського населення, розраховано коефіцієнти приросту (скорочення) сільського населення за основними віковими групами. Окреслено проблеми формування освітнього рівня населення та медичного забезпечення на сільських територіях, зокрема оцінено рівень охоплення дітей дошкільною та середньою освітою, проблему формування кадрового потенціалу у сільській місцевості, забезпеченість сільських мешканців первинною медичною допомогою. Проаналізовано показники рівня зайнятості та рівня безробіття у сільській місцевості. Виявлено, що після заробітної плати, пенсій та стипендій сукупність доходів від продажу сільськогосподарської продукції та вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель, займає третю позицію у структурі доходів домогосподарств сільської місцевості західних областей. Запропоновано основні напрями комплексного підходу до реалізації соціально-демографічного потенціалу сільських територій Західного регіону України.

Ключові слова: демографічні показники, рівень освіти, охорона здоров'я, зайнятість населення, сільські території, Західний регіон України

Економічний розвиток нерозривно пов'язаний з соціально-демографічним потенціалом і рівнем його реалізації. Водночас саме економічний розвиток спрямований на забезпечення потреб населення та створення необхідних умов для реалізації як соціального потенціалу регіону, так і особистого потенціалу кожного мешканця зокрема.

У цьому контексті сільські території Західного регіону характеризуються наявністю низки проблем як стосовно економічного, так і соціального розвитку. Ця ситуація є притаманною Україні загалом, однак у Західному регіоні, де частка сільського населення та сільських територій є порівняно вищою, ці проблеми мають певні характерні риси, а відтак потребують виявлення та аналізу задля забезпечення ефективної реалізації наявного потенціалу.

Аспектами соціально-демографічного розвитку в Україні займається достатньо багато вчених, зокрема такі, як У. Садову, Л. Шевчук, В. Стешенко, І. Курило, Е. Лібанову, О. Новікову, О. Макарову, В. Мікловду, І. Прибиткову та ін. Однак розгляду цієї проблематики на рівні сільських територій, що характеризуються значними особливостями, увагу приділяє значно менша кількість дослідників, з яких доцільно виділити Т. Заяць, О. Біттера, Г. Краєвську, С. Пасеку та ін.

Метою статті є аналіз стану, тенденцій і перспектив розвитку соціально-демографічного потенціалу сільських територій Західного регіону України.

Ключовим при економічному аналізі є вибір відповідного методологічного підходу до дослідження, що враховував би особливості досліджуваного об'єкта та допоміг би максимально розкрити його найважливіші аспекти. Відтак при аналізі потенціалу необхідним є його розгляд у кількох площинах. По-перше, потенціал можна оцінювати як статичну величину, що відображає можливості перспективного розвитку на основі наявних ресурсів і передумов. Але потрібно розуміти, що потенціал, як інтегральний показник основних факторів розвитку території, з часом змінюється під впливом об'єктивних причин, збільшуючи чи зменшуючи згадані можливості розвитку у подальшому. Тому, по-друге, потенціал необхідно оцінювати з позиції динаміки, яка прогнозується на найближчі часові періоди, що дасть змогу не лише оцінити наявний стан і можливості розвитку з урахуванням фактично наявних на цей момент передумов, але й прогнозувати зростання чи скорочення цього потенціалу у найближчому майбутньому. Відповідно, такий аналіз дозволить не лише оцінити та запланувати основні напрями розвитку, але й дасть змогу застосовувати заходи задля збереження, реалізації та нарощування потенціалу розвитку в майбутньому.

Сільське населення Західного регіону зазнає скорочення від часів отримання Україною незалежності (табл. 1). Це проблема, що потребує уваги державної та регіональної влади, однак їх дії протягом двох десятиліть не призвели до бажаного результату, яким є хоча б збалансування природного руху населення. Лише упродовж 2000-2012 рр. сільське

Таблиця 1

Динаміка зміни наявного сільського населення областей Західного регіону України у 2000-2012 рр., тис. осіб

Роки	Області						
	Волинська	Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Рівненська	Тернопільська	Чернівецька
2000	527,7	793,1	822,1	1078,7	626,7	660,8	551,6
2001	529,0	793,5	821,4	1075,7	627,3	659,1	551,4
2002	530,5	794,2	820,0	1072,0	627,4	658,1	550,8
2003	528,1	791,8	815,9	1062,1	624,8	652,1	547,3
2004	525,9	790,0	811,1	1052,3	622,1	646,4	543,8
2005	521,9	788,3	806,6	1042,8	618,6	642,5	540,8
2006	516,5	786,0	801,2	1032,3	614,2	636,7	537,1
2007	512,6	784,7	797,2	1024,2	611,3	631,3	534,3
2008	509,5	783,5	792,9	1016,4	608,5	625,8	531,4
2009	506,8	783,8	789,9	1010,3	606,6	620,7	528,8
2010	504,6	784,6	787,8	1006,2	605,6	615,6	527,0
2011	503,5	785,9	786,1	1002,8	605,6	610,9	525,1
2012	502,8	787,8	786,0	1000,7	606,2	606,9	524,1
Абсолютний приріст у 2012 р. порівняно з 2000 р.	-24,9	-5,3	-36,2	-78,0	-20,5	-53,8	-27,5

Складено на основі [9].

населення Західного регіону скоротилося на 246,2 тис. осіб. Найменше скорочення відбулось у Закарпатській області, де традиційними є багатодітні сім'ї, однак в інших областях зменшення наявного сільського населення було суттєвим.

Соціально-демографічний потенціал Західного регіону України розкривається передусім через наявність працездатного населення (у віці 15-64 р.), спроможного здійснювати активну економічну діяльність і брати участь у розвитку території свого проживання (табл. 2). Частка його протягом 2000-2012 рр. по регіону зросла на 2,5%, з 3,1 млн осіб у 2000 р. до 3,2 млн осіб, однак це відбувається на фоні різкого скорочення сільського населення регіону загалом.

Водночас наявність населення у молодому віці (0-14 років) відображає перспективи поповнення робочої сили у найближчих роках. Аналіз засвідчив, що ця тенденція у Західному регіоні є незадовільною і протягом 2000-2012 рр. призвела до суттєвого скорочення населення у дитячому та підлітковому віці. Якщо у 2000 р. таких осіб нараховувалося в регіоні 1,1 млн, то у 2012 р. уже лише 0,9 млн осіб, і хоча темпи скорочення все ж останнім часом сповільнилися, то за методом екстраполяції можна прогнозувати, що спадні тенденції будуть спостерігатися ще 10-15 років.

Пропорція розподілу вікових груп сільського населення регіону за останні 12 років змінилась незначно. У 2012 р. найчисельнішою залишилась вікова група від 15 до 64 років. Найбільша частка осіб у віці до 14 р. спостерігалася у Рівненській області, частка осіб вікової групи понад 65 років була найбільшою на Тернопільщині. Коефіцієнт приросту населення свідчить про постійне скорочення кількості сільського населення, що є передусім наслідком зниження народжуваності. Згідно

Таблиця 2

Розподіл постійного сільського населення Західного регіону України за віковими групами, %

Області	Роки						Коефіцієнт приросту (скорочення) населення за 2000-2012 рр., %		
	2000			2012					
	0-14 років	15-64 роки	65 р. і більше	0-14 років	15-64 роки	65 р. і більше	0-14 років	15-64 роки	65 р. і більше
Волинська	22,0	59,5	18,5	20,4	64,2	15,4	-11,7	2,9	-20,8
Закарпатська	23,4	65,3	11,3	19,2	69,5	11,3	-18,5	5,7	-0,6
Івано-Франківська	21,5	62,1	16,4	17,4	67,0	15,6	-22,7	3,2	-9,0
Львівська	20,9	61,5	17,6	16,8	66,8	16,4	-25,6	0,7	-13,1
Рівненська	23,2	60,2	16,7	21,9	63,6	14,5	-8,5	2,2	-15,9
Тернопільська	19,6	59,7	20,8	15,8	65,4	18,8	-25,9	0,7	-16,7
Чернівецька	21,7	62,2	16,1	18,0	66,7	15,3	-21,2	1,8	-9,2
Західний регіон України	21,7	61,7	16,6	18,3	66,4	15,3	-19,8	2,5	-12,5

Складено на основі [9].

з проаналізованими тенденціями необхідно зауважити, що темпи скорочення населення у віці, молодшому за працездатний, є вищими за такі ж темпи, що стосуються групи осіб у віці 65 років та вище. Це означає, що у найближчій перспективі навантаження на осіб працездатного віку буде лише зростати за рахунок старших осіб, а відсутність додатних темпів приросту молодого населення не дає підстав очікувати покращення ситуації.

Незадовільний рівень розвитку виробничої та соціальної інфраструктури на селі спричиняє відсутність перспектив для особистісного розвитку, багато сімей обмежуються однією або двома дітьми, що не забезпечує природного відтворення сільського населення. Додатково на поглиблення цих тенденцій впливають відсутність можливості працевлаштування та забезпечення належного рівня доходів батьків, активна трудова міграція сільського населення в працездатному віці, і як результат – поява психологічних бар'єрів щодо збільшення сімей і неготовності брати на себе відповідальність за майбутнє дітей.

Однією з важливих складових соціальної інфраструктури села є освіта, що є ключовим чинником формування світогляду особистості, а наявність спеціалізованих знань дозволяє реалізувати особисті здібності та задатки у певній професії, забезпечити себе та свою сім'ю певним рівнем доходу. У процесі навчання виробляється критичне мислення, здатність об'єктивно оцінювати реальність, знаходити оптимальні рішення у складних соціально-економічних умовах, проявляти ініціативність і брати активну участь у розвитку території свого проживання. Зрештою, необхідним критерієм підвищення культурно-освітнього рівня населення загалом є навчання впродовж усього життя. Саме це забезпечує нарощування наявного соціального потенціалу.

Формування особистості починається з раннього дитинства, що свідчить про вагомість дошкільної освіти. Упродовж останніх 12 років у сільській місцевості всіх областей Західної України частка охоплення дітей дошкільною освітою збільшилась. Зокрема, у Волинській області за станом на 2012 р. частка охоплення сільських дітей дошкільними навчальними закладами становила 31%, у Закарпатській – 43%, в Івано-Франківській – 20%, у Львівській – 23%, у Рівненській – 26%, у Тернопільській – 32%, у Чернівецькій – 42% [1, с. 13]. Зрозуміло, що ці показники все ще незадовільні, однак є тенденції до покращення.

Попри відсутність 100% охоплення дітей дошкільного віку навчальними закладами у західних областях спостерігається перевантаженість функціонуючих дошкільних навчальних закладів у сільській місцевості. Наповнюваність коливалася від 113 до 126 дітей у розрахунку на 100 передбачених місць. Лише у Тернопільській області чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах становила 89 осіб у розрахунку на 100 місць [1, с. 44].

Переважає більшість дошкільних навчальних закладів належать до комунальної форми власності, лише у сільській місцевості Закарпатської та Львівської областей функціонували приватні установи, у яких навчалися на кінець 2013 р. лише 8 та 35 осіб, відповідно [1, с. 40].

На початок 2013/2014 навчального року кількість учнів сільської місцевості західних областей у розрахунку на одного вчителя денних загальноосвітніх навчальних закладів коливався в межах від 5 до 7 осіб. У середньому по Україні для сільської місцевості цей показник становив 6 осіб, а для міських поселень – 10 осіб. Таким чином, наповнюваність сільських шкіл є суттєво нижчою порівняно з міськими. Загалом охоплення дітей України середньою освітою у загальноосвітніх навчальних закладах у 2013 р. (у % до загальної чисельності постійного населення у віці 6-17 років) становило 83%. У сільській місцевості Західного регіону України на початок 2013/2014 навчального року більшість учнів, або 54,4%, які закінчили 9 клас, продовжили навчання у школі [3, с. 15, 59].

Після закінчення школи перед сільською молоддю постає вибір: пошук роботи чи продовження навчання. У 2013 р. у сільській місцевості західних областей кількість осіб у віці 15 та 17 років становила, відповідно, 61 479 та 62 165 осіб, які можна назвати потенційними цього річними абітурієнтами. Загальноукраїнською тенденцією є продовження навчання, для прикладу у 2013 р. серед 100 осіб у віці 24-44 років 33 особи мали повну вищу освіту. У 2013 р. у сільській місцевості частка населення у віці 18 років і старші, які мають професійно-технічну освіту, становила 26,1%, частка населення у віці 22 роки і старші, які мають повну вищу освіту, – 11,8% [8, с. 52].

Однією з суттєвих проблем сільського розвитку, що виділяється багатьма експертами, є відсутність кваліфікованих кадрів, причому різноманітних професій, які б могли фахово виконувати свою роботу та забезпечувати економічний розвиток села. Підсилюється вона неповерненням сільської молоді до своїх сіл після отримання освіти, попри те, що держава готує за бюджетні кошти достатню кількість спеціалістів різних профілів.

Задля забезпечення багатофункціонального розвитку сільських територій необхідними є спеціалісти різних галузей, до яких відносяться сільське господарство і лісництво, рибне господарство та аквакультура, оброблювання деревини, електротехніка та електромеханіка, техніка та енергетика аграрного виробництва, геодезія та землеустрій, харчова промисловість і переробка сільськогосподарської продукції, ветеринарія. Підготовка таких спеціалістів здійснюється навчальними закладами Західного регіону України (табл. 3). Однак, попри зусилля держави підготувати в регіонах спеціалістів різних напрямів задля активізації розвитку села, спостерігається стійке небажання молоді повертатися та працювати у сільській місцевості після здобуття освіти. Це підсилюється відсутністю гарантій працевлаштування, рівень доходів у селі є значно нижчим за некваліфіковану працю у містах, а рівень розвитку інфраструктури, а відтак й умови життєдіяльності характеризуються суттєво нижчим рівнем порівняно з міськими поселеннями.

Для подолання цієї ситуації вже зараз на рівні держави заплановано здійснити низку заходів, що б заохочували працювати у сільській місцевості та призупинили відтік робочої сили з сільських територій. З 1 січня 2015 р. набуде чинності постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 р. №587 «Про затвердження Порядку надання одноразової адресної допомоги молодим працівникам, залученим до роботи в селах і

Обсяги підготовки спеціалістів, орієнтованих на працевлаштування на сільських територіях Західного регіону України у 2013 р.

Показники	Області							Разом
	Волинська	Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Рівненська	Тернопільська	Чернівецька	
Кількість навчальних закладів III-IV рівня акредитації, од.	1	1	2	3	2	2	1	12
Ліцензований обсяг за відповідними галузями*, осіб	275	290	527	3876	785	1225	370	7348
Частка державного замовлення денної форми навчання, %	8,4	19,3	19,2	45,2	18,7	18,7	12,7	21,7
Частка державного замовлення заочної форми навчання, %	5,5	3,8	0,95	10,8	1,4	3,2	0,54	6,9
Кількість навчальних закладів I-II рівня акредитації, од.	5	2	7	7	4	5	3	33
Ліцензований обсяг за відповідними галузями, осіб	885	507	774	1330	1407	1294	570	6767
Частка державного замовлення денної форми навчання, %	50,8	42,6	53,1	39	32,7	33,1	37,4	39,8
Частка державного замовлення заочної форми навчання, %	6,2	10,7	1	-	1,4	1,6	0,9	2,4

Складено на основі [4]

* Галузі: сільське господарство і лісництво, рибне господарство та аквакультура, оброблення деревини, електротехніка та електромеханіка, техніка та енергетика аграрного виробництва, машинобудування та матеріалообробка, геодезія та землеустрій, харчова промисловість і переробка сільськогосподарської продукції, ветеринарія.

селищах, та переліку професій (спеціальностей, напрямів підготовки), за якими надається така допомога». Одноразову адресну допомогу у десятикратному розмірі мінімальної зарплати будуть надавати молодим працівникам, які уклали трудові договори на строк не менш як три роки із закладами, підприємствами, установами та організаціями державної і комунальної форми власності, що розташовані в селах і селищах за певними професіями. У перелік професій включено фахівців у галузі освіти, педагогів, психологів, медичних працівників, фармацевтів тощо [5]. Потенційно це може дати певні позитивні результати, однак ефективність разових фінансових субсидій, як вказує досвід, є надзвичайно низькою. Значно важливішим є розвиток сільської інфраструктури, що позиціонувало б сільські території, як сприятливі та комфортні для

проживання, відповідно це мало б значно більший ефект для залучення фахівців, у тому числі й молодих, до проживання та трудової діяльності у селах.

Одним зі шляхів збереження наявного соціально-демографічного потенціалу сільських територій є охорона здоров'я. Рівень здоров'я сільського населення значною мірою залежить від функціонування сфери охорони здоров'я (забезпеченості населення первинною медичною допомогою, наявності кваліфікованого медичного персоналу, оснащеності лікарень, доступності і вартості медикаментів тощо). Проте рівень доступності кваліфікованої медичної допомоги значно варіює залежно від місця проживання. За станом на 2010 р. загальноукраїнський показник навантаження на 1 лікаря загальної практики сімейної медицини у сільській місцевості становив 1721 осіб, тоді як у містах – 1603 особи. Значення цього показника у сільській місцевості західних областей становило в середньому 1856 осіб, а варіювало від найменшого у Закарпатській області (1606 осіб) до найбільшого у Волинській області (2003 особи) [7, с. 13].

У контексті охорони здоров'я та збереження соціального потенціалу сільських територій Західного регіону варто згадати одну з найбільших проблем – алкогольну залежність, що залишається актуальною для українського суспільства, і є особливо гострою для сільської місцевості. Захворюваність на алкогольні психози в сільській місцевості (у розрахунку на 100 тис. населення) у 2010 р. у Тернопільській області становила 14,8 особи; у Волинській області – 14,2 особи; в Івано-Франківській – 13,1 особи; у Львівській – 10,9 особи; у Закарпатській – 9,3 особи; у Рівненській – 7,4 особи; у Чернівецькій – 5,3 особи [6, с. 24]. Це при тому, що середній показник по сільських територіях України становив 9,6 осіб на 100 тис. осіб.

Реалізація наявного соціально-демографічного потенціалу сільських територій відбувається через економічну активність сільського населення та його зайнятість (табл. 4). Як було зазначено, економічне активне сільське населення формується здебільшого за рахунок осіб працездатного віку. Динаміка співвідношення економічно активного населення сільської місцевості у західних областях протягом останніх 12 років залишається

Таблиця 4

Економічно активне населення (у віці 15-70 років), рівень безробіття та зайнятості у сільській місцевості Західного регіону України

Області	Економічно активне населення у сільській місцевості, тис. осіб, 2012 р.	Рівень зайнятості населення у сільській місцевості, %		Рівень безробіття у сільській місцевості, %	
		2000 р.	2012 р.	2000 р.	2012 р.
Волинська	249,4	81,3	65,9	1,3	9,5
Закарпатська	339,4	55,2	53,6	9,9	8,9
Івано-Франківська	337,5	59,9	57,0	7,0	5,3
Львівська	464,4	60,5	61,3	8,1	5,9
Рівненська	304,5	51,9	67,8	8,0	8,8
Тернопільська	270,2	48,6	59,2	10,1	6,5
Чернівецька	281,2	39,7	69,2	13,8	8,0

Складено на основі джерела: [2, с. 63, с. 132, с. 137].

стабільною. Так, у структурі економічно активного населення сільської місцевості Західного регіону найбільша частка осіб цієї групи припадає на Львівську область.

Рівень зайнятості сільського населення західних областей коливається і спільної загальної тенденції не спостерігається. У 2012 р., порівняно з 2000 р., зменшився рівень зайнятості населення на сільських територіях таких областей, як Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, водночас показник рівня зайнятості населення у сільській місцевості Львівської, Рівненської, Тернопільської та Чернівецької областей збільшився. Щодо рівня безробіття у сільській місцевості, то за станом на 2012 р. лише у трьох областях (Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська) цей показник є нижчим за загальноукраїнський (7,2%). Слід зауважити, що відносно 2000 р. значно скоротився рівень безробіття сільського населення у Чернівецькій і Тернопільській областях. Однак показник безробіття, згідно з чинною методологією, не є достатньо інформативним та не відображає повноти ситуації на ринку праці внаслідок того, що не враховує особливі умови сільських територій, де пошук праці є надзвичайно складним.

Відтак складні соціально-економічні умови, відсутність стабільної роботи у сільській місцевості, низький рівень оплати праці змушують населення шукати альтернативи, передусім розраховувати на власні сили та забезпечувати себе необхідними продуктами, працюючи на присадибних ділянках.

За станом на 2010 р. у структурі сукупних ресурсів домогосподарств у сільській місцевості Західного регіону України доходи від продажу сільськогосподарської продукції коливалися від 3,3% (Івано-Франківська область) до 12,6% (Волинська область), у структурі сукупних ресурсів сільських домогосподарств вартість спожитої продукції, отриманої з особистих підсобних господарств та від самозаготівель, була також значною і коливалася від 10,3% (Чернівецька область) до 22,2% (Рівненська область). Після заробітної плати, пенсій і стипендій сукупність доходів від продажу сільськогосподарської продукції та вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель, займає третю позицію у структурі доходів домогосподарств сільської місцевості західних областей.

Варто додати, що частка доходів, отриманих від підприємницької діяльності та самозайнятості, є все ще незначною у структурі сукупних ресурсів сільських домогосподарств. Проте за 10 років у Закарпатській області частка цієї статті у структурі сукупних ресурсів суттєво збільшилася: з 5,1% у 2000 р. до 18,5% у 2010 р. Також збільшення цієї статті, хоча й незначне, у структурі сукупних ресурсів домогосподарств сільської місцевості спостерігалось в інших західних областях, окрім Рівненської, де її величина скоротилася з 1,8% у 2000 р. до 0,2% у 2010 р.

Реалізація соціально-демографічного потенціалу сільських територій Західного регіону України потребує комплексного підходу, що буде включати в себе такі основні напрями:

- забезпечення розвитку сільського господарства як пріоритетного виду економічної діяльності та трансформація його парадигми до орієнтованої на товарний ринок (у тому числі зовнішній);

- активізація розвитку несільськогосподарських видів діяльності, що мають бути водночас і як альтернатива сільському господарству, так і засобом забезпечення розвитку багатогранної сільської економіки, основаної на різноманітні локальних послуг і товарів місцевого виробництва;
- модернізація виробничої та соціальної інфраструктури села, забезпечення не лише кількісного зростання об'єктів інфраструктури, але й підвищення якості обслуговування населення;
- трансформація менталітету сільського населення шляхом освітньої та інформаційної політики задля збільшення ініціативності та активної участі у господарській і соціальній діяльності на території свого проживання.

Перелічені напрями мають опосередкований вплив на соціально-демографічний розвиток сільських територій. Однак у комплексі саме вони спроможні сформувати умови життєдіяльності, сприятливі для життя та праці у селі, а відтак забезпечити реалізацію та нарощування соціально-демографічного, а також економічного потенціалу.

Соціально-демографічний потенціал сільських територій Західного регіону України упродовж двох десятиліть поступово скорочується внаслідок непослідовної та неефективної державної політики в економічній і соціальній сферах. Несприятливі тенденції старіння населення, зниження частки осіб у віці, молодшому за працездатний, вказують на потенційні проблеми у майбутньому. А відсутність передумов для ефективної реалізації цього потенціалу сприяє відтоку працездатного населення з сіл і поглибленню негативних тенденцій.

Очевидно, що без підтримки сільські території не здатні забезпечити соціально-економічний розвиток власними силами, а тому активна та дієва державна політика у цьому питанні є необхідною. Потрібні чіткі дії, що призведуть до покращення умов життєдіяльності на селі, створять умови для зростання зайнятості та формування локальних джерел доходів. У такому випадку можна буде говорити не лише про реалізацію чи збереження, але й виникнуть шанси для нарощування соціально-демографічного потенціалу сільських територій регіону.

Список використаних джерел

1. Дошкільна освіта України у 2013 році : [статистичний бюлетень] / відп. за вип. І. В. Калачова. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 89 с.
2. Економічна активність населення України 2012 : [стат. зб.] / відп. за випуск І. В. Сенік. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 204 с.
3. Загальноосвітні навчальні заклади України на початок 2013/2014 навчального року : [статистичний бюлетень] / відп. за вип. І. В. Калачова. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 100 с.
4. Інформаційна система «Конкурс» [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <http://www.vstup.info/2013> (дата звернення 3.06.2014 р.).
5. Про затвердження Порядку надання одноразової адресної допомоги молодим працівникам, залученим до роботи в селах і селищах, та переліку професій (спеціальностей, напрямів підготовки), за якими надається така допомога [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.13 р. №587. Редакція від 19.04.2014. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/587-2013-%D0%BF>

6. Рейтингова оцінка стану здоров'я населення, діяльності та ресурсного забезпечення закладів охорони здоров'я України за попередніми даними моніторингу: 2010 рік / уклад. Н. В. Медведовська, Т. П. Самойлова ; заг. ред. Г. О. Слабкий ; Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2011. – 60 с.
7. Ситуаційний аналіз розвитку сімейної медицини в Україні. 2010 рік / за ред. Г.О. Слабкого ; Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України. – К., 2011. – 28 с.
8. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2013 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) : [статистичний збірник] / відп. за вип. І. І. Осипова. – К. : Державна служба статистики України. – 83 с.
9. Статистика населення України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp (дата звернення 27.04.2014 р.).

References

1. Kalachova, I. V. (Ed.). (2014). *Doshkil'na osvita Ukrayiny u 2013 rotsi [Preschool education of Ukraine in 2013]*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Senyk, I. V. (Ed.). (2013). *Ekonomichna aktivnist' naseleennyi Ukrayiny 2012 [Economic activities of population of Ukraine in 2012]*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. [in Ukrainian].
3. Kalachova, I. V. (Ed.). (2014). *Zahal'noosvitni navchal'ni zaklady Ukrayiny na pochatok 2013/2014 navchal'noho roku [General educational institutions of Ukraine at the beginning of the school year 2013/2014]*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. [in Ukrainian].
4. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2014, June 03). *Informatsiyoyi sistema «Konkurs» [Information system «Contest»]*. Retrieved from <http://www.vstup.info/2013> [in Ukrainian].
5. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2014). *Pro zatverdzhennya Poryadku nadannya odnorazovoyi adresnoyi dopomohy molodym pratsivnykam, zaluchenyim do roboty v selakh i selyshchakh, ta pereliku profesiy (spetsial'nostey, napryamiv pidgotovky), za yakymy nadayet'sya taka dopomoha [On approval Procedure for granting of lump-sum addressed aid to young workers involved in work in the villages, and the list of professions (specialties, directions of training) under which such aid is granted]*. Resolution on 2013, July 11, 587. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/587-2013-%D0%BF> [in Ukrainian].
6. Medvedovska, N. V., Samoylova, T. P., & Slabkyy, H. O. (Ed.). (2011). *Reytnyhova otsinka stanu zdorov'ya naseleennyi, diyal'nosti ta resurnoho zabezpechennya zakladiv okhorony zdorov'ya Ukrayiny za poperedniy danyy monitorynhu: 2010 rik [Rating evaluation of health status, activities and resources of health care institutions of Ukraine by preliminary monitoring data: 2010]*. Kyiv: National Institute of Strategic Studies. [in Ukrainian].
7. Slabkyy, H. O. (Ed.). (2011). *Sytuatsiyyny analiz rozvytku simeynoyi medytsyny v Ukrayini. 2010 rik [Situation analysis of family medicine development in Ukraine in 2010]*. Kyiv: Ukrainian Institute of Strategic Studies. [in Ukrainian].
8. Osyppova, I. I. (Ed.). (2014). *Sotsial'no-demohrafichni kharakterystyky domohospodarstv Ukrayiny u 2013 rotsi (za danyy vybirkovoho obstezhennya umov zhyttya domohospodarstv) [Socio-demographic characteristics of households in Ukraine in 2013 (based on a sample survey of household living conditions)]*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. [in Ukrainian].
9. State Statistics Service of Ukraine. (2014, April 27). *Statystyka naseleennyi Ukrayiny [Statistics of Population of Ukraine]*. Retrieved from http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp [in Ukrainian].

Krupin V. Y., Maksymenko A. O., Zlydnyk Y. R. Socio-demographic potential of rural areas of Western region: problems of formation and ways of implementation.

In the Western region of Ukraine, where the shares of rural population and rural areas are comparatively high, the problems of socio-economic development have common features, therefore they require to be determined and analyzed in order to ensure an effective realization of the existing potential.

The purpose of the article is to analyze current state, trends and prospects of development of socio-demographic potential in rural areas of Western region of Ukraine.

The rural population of Western Ukraine has been reducing since the achievement of independence. The proportion of age structure has changed insignificantly in the last 12 years (2000-2012). In 2012, age group of 15-64 years remained the largest. At the same time, population under 15 years has been declining.

It should be noted that the decrease rate of the economically inactive population under 15 years of age is higher compared to the age group of over 65 years old. There is a strong possibility in short-term perspective that burden on people of working age will be increasing due to growth of the share of elderly people and absence of positive growth rates of youth.

The problems of forming the educational level of the population and medical care in rural areas have been outlined in the article. Coverage of the population with preschool and secondary education has been estimated, the problem of staff development in rural areas has been emphasized upon, and provision of primary care in rural areas has been reviewed. Employment and unemployment rates in rural areas have been analyzed. In particular, employment rate of the rural population in the Western region varies and common trend hasn't been observed. As to unemployment rate in rural areas, in 2012 only three oblasts (Ivano-Frankivska, Lvivska, and Ternopil'ska oblasts) had this figure below the average national level.

Realization of socio-demographic potential of rural areas in Western Ukraine requires a comprehensive approach that will include the following main directions: 1) ensuring the development of agriculture as a priority economic activity and its transformation to market oriented; 2) activization of non-agricultural activities; 3) modernization of industrial and social infrastructure, ensuring not only quantitative growth of infrastructural objects, but also improvement of their and the quality of their services; 4) transformation of the rural population mentality through education and information policy in order to increase initiative and active participation in economic and social life on the territory of their residence.

Key words: demographic indicators, education level, healthcare, employment, rural areas, Western region of Ukraine.

Крупин В. Е., Максименко А. А., Злыдник Ю. Р. Социально-демографический потенциал сельских территорий Западного региона: проблемы формирования и пути реализации.

Проанализированы состояние, тенденции и перспективы развития социально-демографического потенциала сельских территорий Западного региона Украины. Представлен анализ динамики изменения сельского населения, рассчитаны коэффициенты прироста (сокращения) сельского населения по основным возрастным группам. Обозначены проблемы формирования образовательного уровня населения и медицинского обеспечения на сельских территориях, в частности оценен уровень охвата детей дошкольным и средним образованием, проблема формирования кадрового потенциала в сельской местности, обеспеченность сельских жителей первичной медицинской помощью. Проанализированы показатели уровня занятости и уровня безработицы в сельской местности. Обнаружено, что после заработной платы, пенсий и стипендий, совокупность доходов от продажи сельскохозяйственной продукции и стоимости потребленной продукции, полученной из личного подсобного хозяйства и от самозаготовки, занимает третью позицию в структуре доходов домохозяйств сельской местности западных областей. Предложены основные направления комплексного подхода к реализации социально-демографического потенциала сельских территорий Западного региона Украины.

Ключевые слова: демографические показатели, уровень образования, здравоохранение, занятость населения, сельские территории, Западный регион Украины.

Крупин Віталій Євгенійович – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу розвитку територіальних громад і транскордонного співробітництва Інституту регіональних досліджень НАН України (e-mail: vitaliy.krupin@gmail.com).

Максименко Анна Олександрівна – кандидат соціологічних наук, молодший науковий співробітник відділу розвитку територіальних громад і транскордонного співробітництва Інституту регіональних досліджень НАН України (e-mail: annusja@gmail.com).

Злыдник Юрій Романович – провідний інженер відділу розвитку територіальних громад і транскордонного співробітництва, аспірант Інституту регіональних досліджень НАН України (e-mail: youri-zl@ukr.net).

Надійшло 03.07.2014 р.